

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2004. – 1440 с.
4. Ермакова О.П. Семантические процессы в лексике / О.П. Ермакова // Русский язык конца XX столетия (1985–1995) – [2-е изд.]. – М.: Языки русской культуры, 2000. – С. 32-66.
5. Карпіловська Є.А. Конкурування варіантних номінацій як вияв тенденцій розвитку лексику: регулятори рівноваги / Є.А. Карпіловська // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 122-132.
6. Клименко Н.Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.
7. Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа / В.Г. Костомаров. – [3-е изд., испр. и доп.]. – СПб.: Златоуст, 1990. – 320 с.
8. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (2004–2006): [словник] / А. Нелюба, С. Нелюба. – Харків: Майдан, 2007. – 144 с.
9. Словник іншомовних слів / [за ред. О.С. Мельничука]. – К.: Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1974. – 775 с.
10. Словник української мови: В 11-и т. / [ред. кол.: І.К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наук. думка, 1970-1980.
11. Словник чужомовних слів / [П.Бойків, О.Ізюмов, Г.Калишевський, М.Трохименко]. – [Репринтне вид.]. – К.: Музей І.Гончара, Вид. фірма “Родовід”, 1996. – 535 с.
12. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / [за ред. І.К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1973. – 439 с.
13. Сучасний словник іншомовних слів / [укл. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк]. – К.: Довіра, 2006. – 790 с.
14. Тараненко О.О. Синоніми / О.О. Тараненко // Українська мова. Енциклопедія / [редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – [3-є вид., випр. і доп.]. – К.: Укр. енцикл., 2007. – С. 607-610.

УДК: 811.161.2'373.611'367.622.11 “16/20”

ДИНАМІКА ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНИХ ТИПІВ ІМЕННИКІВ ІЗ СУФІКСОМ -ИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ К. XVII – ПОЧ. XXI ст.

Тернова А.І., к.філол.наук, доцент

Запорізький національний університет

У статті на матеріалі, виявленому в писемних пам'ятках української мови різних стилів і жанрів, від найдавніших часів до сучасності розкривається історія творення іменників *pluralia tantum* за допомогою суфікса -ини. Особливої уваги надано похідним із порушеною числовою кореляцією, які відображують звичаї українців, їх менталітет.

Ключові слова: іменники *pluralia tantum*, семантика, лексико-словотвірні типи, десубстантиви, девербативи, деад'єктиви, продуктивність.

Терновая А.И. ДИНАМИКА ЛЕКСИКО-СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТИПОВ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ С СУФФИКСОМ -ИНЫ В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ К. XVII – НАЧ. XXI В. / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье на фактическом материале, выявленом в письменных памятках украинского языка разных по стилю и жанрам от самых давних времен до сегодня, раскрывается история образования имен существительных *pluralia tantum* при помощи суффикса -ины. Особое внимание уделено производным с нарушенной числовой корреляцией, которые отображают обычаи украинцев, их менталитет.

Ключевые слова: имена существительные pluralia tantum, семантика, лексико-словообразовательные типы, десубстантивы, девербативы, деадъективы, продуктивность.

Ternova A.I. DYNAMICS OF LEXICAL AND WORD-FORMATIVE TYPES OF NOUNS WITH THE SUFFIX OF -INI IN UKRAINIAN LANGUAGE AT THE END OF XVII – BEGINNING XXI OF CENTURY / Zaporozhzhya national university, Ukraine.

In the article investigated creation of nouns of pluralia tantum by means of suffix of -ини on the basis of factual material identified in writing artifacts of the Ukrainian language which are different in terms of style and genres from old times until now. The special attention is spared to the derivatives with the broken numerical correlation, that represent the customs (traditions) of Ukrainians, their mentality.

Key words: pluralia tantum nouns, semantics, lexical and word-formative types, desubstantives, deverbatives, deadjectives productivity.

Упродовж століть в українській мові сформувалася розгалужена система словотворчих засобів для творення назв, які вживаються лише у формі множини. Вони є предметом наукового інтересу як у вітчизняному, так і зарубіжному мовознавстві (Д.І. Арбатський, Л.А. Брусенська, Я.І. Зайкаускене, В.І. Дехтярьов, І.В. Кожевнікова, Г.М. Семенова, Т. Фріделювна, Є.Х. Хабібулліна та ін.). Іменники pluralia tantum із суфіксом -ини є невід'ємними складниками (мікросистемою) дериваційної підсистеми іменника. Поява таких номінацій пов'язана з народними традиціями, побутовими обрядами, ритуалами, урочистими релігійними церемоніями й т.ін. Однак плуративів на -ини на сьогодні розглянуто фрагментарно, найменування такого плану аналізуються поміж похідних різної словотвірної структури множинних назв, або ж іменників у цілому (Л.Ю. Алтицева, Г.Л. Аркушин, П.І. Білоусенко, Є.А. Карпіловська, Н.Ф. Клименко, О.Ф. Пінчук, Л.О. Родніна, І.Ж. Якубов та ін.). Таким чином, відсутність комплексного дослідження формування словотвірної підсистеми іменників pluralia tantum на -ини у новій українській мові к. XVII – поч. XXI ст. і зумовила вибір теми та її актуальність.

Метою наукової статті є встановлення складу множинних найменувань на -ини в новій українській мові й опис процесу формування словотвірної структури, наповнення лексико-словотвірних типів плуративів, визначення чинників, що впливають на продуктивність згаданого форманта та його сполучувальні можливості.

Предметом дослідження стали похідні іменники з порушеною числовою кореляцією в українській мові к. XVII – поч. XXI ст. (період активного розвитку і впорядкування словотвірної системи).

Слов'янський суфікс -ини та його похідні виник шляхом ускладнення існуючого -инь [3, с. 127]. У писемних джерелах нової української мови іменників pluralia tantum, які продукуються за допомогою форманта -ини, виявлено більше 200. Мотивуються такі похідні здебільшого префіксальними дієслівними основами (обмолотини < обмолотитися), рідше іменниковими (кізлинки < козла), трапляються поодинокі відприкметникові (м'якени < м'який) та відчислівникові (дев'ятини < дев'ятий (день)) деривати.

1. Чимало номенів з суфіксом -ини творяться від дієслів і позначають звичаї, обряди, традиції. Семантично такі назви реалізують сукупність загальноприйнятих церемонією, релігійними настановами дій і не мисляться одномоментними, одноактними.

1.1. У писемних джерелах к. XVII – п.пол. XVIII ст. виявлено такі утворення: змовини (XVII УЛ 572) 'весільне домовляння' (пор.: змовини 'заручини; договір про шлюб' – КіП 177, Ж 307; 'таємна домовленість' – Писк 92); обзорини (XVII УЛ 195) 'оглядання господарства' (обзирати 'оглядати' – Гр III 9); заручини (Тимч I 286); рочини (II 298); хрестини (466) церк. 'обряд хрещення'; народини (КіП 192); пострижини (Там само); умовини, оглядини, домовини (196) 'знайомство з господарством'; запросини (198) 'запрошення на весілля'.

Більшість розгляданих плуративів активно функціонує в писемних пам'ятках др.пол. XVIII – поч. XIX ст. Поміж виявлених похідних на -ини трапляються назви дещо з іншою семантикою: зазовини (Б-Н 144) 'післявесільний бенкет'; розговини (КвОсн III 126) церк. 'перше споживання скоромного після посту'.

Аналізовані множинні найменування поширені в текстах др.пол. XIX – поч. XX ст.: заручини (Ж 842) 'домовляння про шлюб'; умовини (1010) 'розглядини'; хрестини (Писк 272); оглядини (Гр III 36); запросини (ЛексФр 80); зорини (Крим II 115) 'обрядове ознайомлення' (зорити 'дивитися' – Гр II 180) та ін.

У лексикографічних працях цього періоду, поряд зі згаданими, фіксуються номенні на позначення різних етапів весільного обряду, дій та виконання певних традицій, як от: розглядини (Писк 226); звідини (Ж 288); покладини (684) 'заручини'; зводини (Гр II 134) 'весільний обряд: перевірка цнотливості молодої'; відводини (149) 'обрядове взаємовіддання майбутніх сватів' (відводити 'супроводжуючи, вести'); смїни (IV 158) 'частування після весілля із традиційними розвагами, іграми'.

Побутові обрядодії та звичаї, пов'язані із житлом, характеризують такі виявлені найменування *pluralia tantum*: *увиходини* (Писк 263); *входини* (Ж 131); *зав'язини* (237) 'обряд закладання фундаменту будівлі'; *засновини* (271); *заходини* (290) 'святкування новосілля'; *зводини* (Там само); *постройни* (719); *закладини* (Гр II 49) 'закладання фундаменту з урочистостями'.

За допомогою форманта *-ини* продукуються деривати на позначення різних періодів щодо народження, перших років життя та смерті людини: *родини* (Писк 225), *кончини* (Ж 363); *погребини* (674); *похрестини* (727); *уводини* (УмСп 117); *хрестини* (Хроніка 4); *выводини* (Гр I 149) 'перше відвідування жінкою церкви'; *зливини* (II 157) 'обрядове „очищення” після хрестин'; *молитвини* (440) 'читання очисної молитви над народженням'.

Матеріал, дібраний із писемних джерел др.пол. XX – поч. XXI ст., дозволяє стверджувати, що більшість іменників *pluralia tantum* аналізованої структури на позначення обрядових дій, функціонує і сьогодні. Деякі девербативи зазнали розширення семантики і фіксуються головно у говірковому мовленні, напр.: *обстрижини* (СУМ V 586) 'обряд першої стрижки'; *словини* (IX 367) діал. 'сватання' (*словити заст.* 'обговорювати'); *випровадзини* (Лис 45) 'проводи'; *вінчини* (ДзПрогр 261) 'обжинки' (*вінчати* 'завершувати'); *запоїни* (264) 'своєрідне обрядове скріплення договору про шлюб'; *закладини* (СсУГ 108); *згодини* (О I 303) 'заручини'; *митвини* (441) 'частина весільного обряду'; *з(по)любини* [15, с. 16] 'передвесільне гуляння молоді'; *змовлини* [19] 'домовини про весілля'; *засватини* [19]; *загризини* [Там само, с. 23] 'частування з приводу успішного сватання'; *відгрізини*, *від'їдини*, *пополочіни*, *поправіни* [15, с. 263] 'етапи гуцульського весільного обряду'; *розплетини* (УМіф 426) 'передвесільне розплітання коси молодою'. Рідше фіксуються назви, пов'язані із сільськогосподарськими роботами: *закрутини* (УМіф 183) 'звичай сплітання ячмінних, ляних й вівсяних стебел із замовлянням „на врожай”'.

В обстежених джерелах нової української мови виявлено кілька похідних, мотивованих *дісприкметниками*. Вони позначають переважно дії, пов'язані з похованням та вшануванням пам'яті небіжчика: *мерлини* (Гр II 419) 'церемонія по смерті'; *умерлини* (IV 337) 'смерть і народно-обрядові дії з цього приводу' (пор.: *умерлини* (Саб 369) 'акт смерті').

1.2. Семантично близькими до обрядових найменувань є девербативи, які номінують свята, урочистості, масові заходи, календарні дати: *родини* (Новицьк 82); *вродини* (ЛексФр 44) 'святкування з нагоди народження'; *іменини* (Гр II 198) 'свято, що припадає на день однойменного святого'; *замолотини* (Крим II 54) 'початок молотьби та святкування з цієї нагоди'; *обмолотини* (СУМ V 542) 'закінчення молотьби і святкування цієї події'. Деякі плуральні номінації функціонують лише у говорах української мови: *окладини*, *здоймини* (ДзПрогр 77) 'етапи зведення житла'; *запівини* (Арк I 173); *спускини* (II 169) 'гадання молоді'.

1.3. У новій українській мові серед віддієслівних похідних на *-ини* знайдено кілька іменників, які позначають опредметнену процесуальну дію. Семантична специфіка вивідної основи надає дериватам значення тривалості в часі, протяжності дії: *закладини* (Тимч I 271) 'закладка'; *сцилини* (II 381) 'одужання'; *оплетини* (Ж 572); *переносини* (620); *польопотини* (692); *руйновини* (842); *творини* (901) 'створення чогось'; *розситини* (СГТ 175) 'розсип'; *погостини* (Скурат 1) 'відвідини; мандрівка'.

Активне функціонування найменувань розгляданої структури в усному народному мовленні XVII–XVIII ст. призвело до масової фіксації дериватів практично всіма писемними джерелами др.пол. XIX – поч. XX ст.: *родини* (Б-Н 314) 'пологи'; *кпини* (Ж 374) 'знущання' (*кпити* 'насміхатися'); *підводини* (639) 'інтриги'; *уходини* (УмСп 1073) 'догляд'; *мільни* (ДолГов 109) 'милування'; '„не можна розпочинати засновин жодної колеги при переговорах (Сушко 49); *виглядини* (Гр I 152) 'очікування'; *відвідини* (207); *замовини* (II 67) 'заклинання'; *гостини* (135); *навідини* (469); *перепросини* (III 134); *поновини* (312) 'оновлення'; *приносини* (429) 'пожертвування'; *ходини* (407); *бітини* (ЛексФр 18) 'побиття'; *розвозини* (Шел 78) 'розвезення чогось'; *зародини* (Крим II 107) 'зачаття дитини'.

Окрім згаданих плуративів аналізованого типу в лексикографічних працях др.пол. XX – поч. XXI ст. уперше фіксуються й такі похідні: *розговини* (УМіф 426) 'родинне споживання свяченої їжі'; *заводини* (СУМ III 55) 'голосіння'; *обходини* (V 600) 'оглядання'; *переносини* (VI 236) 'дія за значенням *переносити*'; *припросини* (VII 717) 'запрошення прийти'; *провідини* (VIII 133); *розвідини* (633) 'дія за значенням *розвідати*'; *розглядини* (649) 'дія за значенням *розглядати*'; *розкопини* (708) 'пошуки'; *розмовини* (747); *сходини* (IX 893) 'збори' та 'побачення' – Карав 558; *умовини* (X 442); *згребини* (Саб 354) 'дія за значенням *згрібати*'; *зводини* (Мельн 80) 'зведення свідків'; *нагребини* (РУС II 632) 'дія за значенням *нагрібати*'; *вимовини* (О I 103), *домовини* (227) 'дія за значенням *вимовити, домовити (себе)*' – застеретися; *пересувини* [8, с. 377] 'післявесільне пригощання'; *поновини* (Карав 313); *спросини* (ЕСУМ IV 602) 'вимоги'.

1.4. Обстежені пам'ятки нової української мови засвідчують віддієслівні похідні на *-ини*, котрі належать до інших лексико-словотвірних груп множинних іменників і функціонують головно в уснорозмовному й говірковому мовленні. Деякі з них позначають певні часові поняття, окремі обрядові моменти з чітко окресленою тривалістю: *тирисувини*, *тириносини*, *поправини* (ГорбачТер 193) 'час підготування до весілля'; *заводини* (ГуцГов 73) 'передвесільний вечір' (пор.: *заводини* [15, с. 263] 'обрядове „заведення” молодих за весільний стіл'); *дарини* (СсУГ 107) 'час „обдарування” молодих’.

1.5. Частина віддієслівних похідних *pluralia tantum* позначає найменування залишків, побічних продуктів, що виникли після дії, окресленої вивідною основою: *одробини* (ЛексЛат 82) 'рештки після виконаної роботи'; *зишмовини* (ЛЮ 76) 'піна на рідині'; *сколотини* (КвОсн III 241) 'побічний продукт при збиванні масла'; *опалини* (Ж 570) 'відходи після опалення (підкидання в решеті) зерна'; *трини* (УмСп 116) 'рештки при обробці металу'; *збоїни* (139) 'залишки після обмолоту'; *отрубінки* (ДолГов 112) 'відходи при виробництві борошна'; *волощини* (Гр I 252) 'залишки рослин на бороні'; *згонини* (II 140) 'залишки колосся і соломи' (*згонити* 'очищати провіяне зерно'); *з'їдини* (155); *підточини* (III 155) 'зерно, що просіялося крізь сито'; *змилини* (ДзПрогр 190) 'помій'; *скружини* (ГорбачОстр 319) 'зернові рештки' (*скругляти* 'очищувати зерно в решеті, методом обертання' – Гр IV 144); *обметини* (СхСл 146) 'борошняний пил’.

1.6. Трапився дериват із локативним значенням: *заорини* (Гр II 74) 'краї поля, які через заїжджений ґрунт важко заорати’.

1.7. Деякі віддієслівні деривати на *-ини* позначають різні конкретні предмети (переважно будівельні чи побутові приладдя): *мостини* (УмСп 1023) 'устрій з колод' (*мостити* 'настилати'); *обрубини* (О II 11) 'підвалини' (*обрубати* 'поставити зруб'); *підплетини* (75) 'перехресні жердини на саях'; *підкладини* (НикМЛА 294) 'балки, на які кладуть нижній камінь у будівлі’.

1.8. В обстежених джерелах нової української мови к. XVII – поч. ХХІ ст. фіксується ряд девербативів з різною семантикою, котрі функціонують переважно в говорах нової української мови: *сма(р)котини* (ЛексЛат 273) 'нежить'; *розвалини* (Лексикон 501); *вирослини* (ЛЮ 68) 'кістки'; *зколотини* (Писк 91) 'скоромна їжа'; *приємини* (211) 'манери'; *щербини* (Русл 678), *рибрини* (НикСГЛ 128) 'нерівності на чомусь'; *розвільнини* (ГорбачТер 188) 'дизентерія'; *лутини* (189) 'їжа' (*лутити* 'чистити'); *роздрятини* (Карав 540) 'виразки на тілі'; *пособини* (Чаб III 247) 'гуртова допомога'; *приносини* (Іннов 99) 'збірне: все, що принесли' (напр.: „*Лобіжний погляд на приносини: гарний друк, гарний папір. Оце й весь позитив*” – Там само).

2. Деякі іменники *pluralia tantum* на *-ини* мають *десубстантивне* походження.

2.1. Позначають такі деривати переважно знаряддя дії, приладдя, пристрої або частини побутових предметів. Зазначені конструкції складаються, як правило, з кількох елементів, на котрі вказує мотивувальне слово, напр.: *лавици* (ЛексЛат 363); *п'ятрини* (УмСп 712) 'гончарські полички' (*п'ятра* 'полиця'); *столини* (Гр IV 209) 'ніжки стола'; *балайсини* (Ліпк 212) 'груз на сподах невода' (*балайси* 'точений стовпець'); *вантини* (213) 'відтяжка на судні' (*ванта* 'канат' – СУМ I 290); *драговини* (216) 'пристосування для просушування сіток' (*драгаль* 'сволок'); *літрини* (Гр II 372) 'частина будівлі' (*літря* 'переносна драбина’.

2.2. Виявлені похідні з демінутивним значенням, які репрезентують переважно менші за розмірами предмети: *козлини* (Гр II 242) 'підставка' (*козли* 'крокви'); *ключини* (О I 359) 'крокви' (*ключ* 'жердина з гачком’).

2.3. У обстежених текстах трапилися множинні найменування, що характеризують весільні поняття, різні традиції та ритуали. У процесі становлення нової української мови спостерігаємо повільне наповнення цієї групи похідних: *дружбини* (КіП 196) '„прощання” зі свободою'; *колащини* (Ж 357, Гр II 267) 'четвертий день весілля, на якому молодий купує *колагі* та напої і з весільними батьками 'заливає' свою 'господарність', а також 'останній етап весілля: батьки віддають за свою дитину дарунок хрещеним' – ГуцГов 98, від *колаг* 'обрядовий весільний хліб'; *роковини* (Ж 839) 'поминки'; *руковини* (842) 'заручини'; *углини* (1002) 'оглядини' (*хутків*); *гульбини* (Гр I 338); *паспортини* (Нелюба 88) 'свято отримання паспорта'; *пирожини* [15, с. 264] 'обряд приготування страви для свекрухи' (*діал. пироги* 'вареники’).

2.4. Зафіксовано й інші нечисленні найменування з різною семантикою, котрі функціонують головно в уснорозмовному мовленні та говорах сучасної української мови: *кренічини* (Ж 377) 'джерело'; *святини* (858) 'час свят'; *мешини* (Гр II 421) 'штани з кожуха' (від *діал. мех* 'хутро'); *нічини* (Саб 386) 'нічні сутінки'; *куртини* (О I 397) 'коротка куртка' (*курта* 'короткий одяг до пояса' – Гр II 331); *луштини* (ГорбачСт 476) 'лушпиння'; *волощини* (Арк I 71) 'боцон: *Vaccinium uliginosum* L.'; *горохвини* (104) *збірн.* 'листя і стебла квасолі’.

2.5. Серед іменників *pluralia tantum* виявлено деривати, що з'явилися внаслідок універбації – різновиду афіксального словотворення, при якому словосполучення за допомогою суфіксації згортається в слово (сороковий день > *сороковини*). Такі утворення позначають обряди, пов'язані з християнськими традиціями вшанування пам'яті померлого. Серед виявлених дериватів на *-ини*, основою похідного виступає порядковий *числівник*, оскільки він виконує роль атрибута: *дев'ятины* (ЛисТріодь 33), *дев'ятини* (КвОсн I 335); *третини* (III 429) (пор.: *третини*, *дев'ятини*, *сорочини* (Закр 525) 'поминальні дні'; *десятини* (Гр I 365); *сороковини* (IV 169) та ін.

3. У текстах нової української мови зрідка фіксуються іменники *pluralia tantum*, що утворилися від *прикметникових* основ, напр.: *тве(р)дини* (ЛексЛат 313) 'стовпи'; *м'якини* (XVIII УЛ 382) 'начиння для хліба', 'середина хліба'

Отже, творення іменників *pluralia tantum* за допомогою формантів *-ини*, є досить продуктивним на початку становлення нової української мови. Чимало дериватів цього типу вже у XIX – на поч. XX ст. поступово перейшли до інертного фонду лексики української мови. У сучасній українській мові продукування за допомогою згаданих афіксів є малопоширеним. Зрідка трапляються новотвори на позначення нових обрядів, звичаїв, свят: *октябрини* (СУМ V 684) 'звичай давати новонародженому ім'я', який з'явився в СРСР у перші роки після революції на заміну хрестинам. Розвиток семантики на основі багатозначності вивідної основи спричиняє появу дериватів-омонімів, напр.: *зводини* (Гр II 134) 'весільний обряд: перевірка незайманості молодої' (*зводити* 'підняти після шлюбної ночі з ліжка'); *зводини* (СУМ III 490) 'каркас державної будівлі' та 'колективна робота за могорич'; *зводини* (О I 301) 'весілля'; *зводини* (Чаб II 93) 'плітки' (*зводити* 'безпідставно звинувачувати'). Згадане явище сприяло постійному поповненню кількісного складу похідних. Не зважаючи на особливості семантики та вплив позамовних чинників, іменники розглядової структури продовжують активно використовуватися носіями мови. Номени згаданої структури перебувають у сфері розмовного мовлення, проте позбавлені відтінку емоційності й обслуговують практично всі функціональні стилі мови.

ДЖЕРЕЛА

- Арк Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. / Г.Л. Аркушин. – Луцьк: Ред.-вид. відділ „Вежа” Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2000.
- Б-Н Білецький-Носенко П. Словник української мови / П. Білецький-Носенко / підг. до вид. В.В. Німчук. – К.: Наук. думка, 1966. – 423 [1] с.
- ГорбачОстр Горбач О. Західно-поліська говірка с.Остромичі коло повіту Кобринь: словник / Олекса Горбач // Діалектологія: зібрані статті. – Мюнхен: Український вільний університет, 1993. – Т. 5. – С. 283-331.
- ГорбачСт Горбач О. Південноволинська говірка й діалектний словник с.Ступно, кол. повіту Здовбунів / Олекса Горбач // Діалектологія: зібрані статті. – Мюнхен: Український вільний університет, 1993. – Т. 5. – С. 405-524.
- ГорбачТер Горбач О. Говірки Тербовельщини: словник / Олекса Горбач // Діалектологія: зібрані статті. – Мюнхен: Український вільний університет, 1993. – Т. 5. – С. 173-257.
- Гр Словарь української мови: в 4 т. / збір. ред. журн. „Киев. старина” / упоряд., з дод. власн. матеріалу, Б. Грінченко. – К.: Лексикон, 1996. – (Репринтне вид. 1907–1909 рр.).
- ГуцГов Гуцульські говірки: короткий словник / відпов. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.
- ДзПрогр Дзензелівський Й.О. Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови / Йосип Олексійович Дзензелівський. – К.: Наук. думка, 1987. – 300 с.
- ДолГов Верхратський І. Про говір долівський / Іван Верхратський // ЗНТШ. – 1900. – Т. 35–36. – С. 1-127.
- ЕСУМ Етимологічний словник української мови: в 7 т. / ред. Л.С. Мельничук. – К.: Наук. думка, 1982-2006. – Т. 1-5.
- Ж Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словник / Є.Желехівський, С.Недільський. – Львів: Друкарня товариства ім. Т. Шевченка, 1886. – 1117 с.

- Закр Закревській М. Старосвітській пандуриста. Книга Третія. Словарь малороссійских ідіомовъ ... / М.Закревській. – М., 1859. – 626 с.
- Іннов Нелюба А., Нелюба С. Лексико-словотвірні інновації (2004-2006): словник / А.М. Нелюба, С.А. Нелюба. – Харків: Майдан, 2007. – 144 с.
- Карав Караванський С. Російсько-український словник складної лексики / С.Караванський. – К: Академія, 1998. – 712 с.
- КвОсн Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка: в 3 т. / відп. ред. М.А. Жовтобрюх. – Харків: Харківський державний університет, 1978-1979.
- КіП Культура і побут населення України: навч. посібник / упоряд. В.І. Наумко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко та ін. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1993. – 228 с.
- Крим Російсько-український словник: у 3 т. / Українська АН, Комісія для складання словника української живої мови / гол. ред. А.Е. Кримський. – К.: Червоний шлях, 1924-1933.
- Лексікон Лексікон словено-латинський // Лексикони Є.Славинецького та А.Корецького-Сатановського / підг. до вид. В.В. Німчук. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 423-540. – (Пам'ятки української мови XVII ст. Серія наукової літератури).
- ЛексЛат Лексиконъ латинський / Лексикони Є.Славинецького та А. Корецького-Сатановського / підг. до вид. В.В. Німчук. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 61-423. – (Пам'ятки української мови XVII ст. Серія наукової літератури).
- ЛексФр Лексика поетичних творів Івана Франка: (методичні вказівки з розвитку лексики) / упоряд. І.І. Ковалик та ін. – Львів: ЛДУ, 1990. – 264 с.
- Лис Лисенко П.С. Словник поліських говорів / П.С. Лисенко. – К.: Наук. думка, 1974. – 260 с.
- ЛисТріюдь Огієнко І. Лисеївська тріюдь 1734 року: з історії української мови в XVIII віці / Іван Огієнко. – Варшава: Друкарня Синодальна, 1932. – 34 с.
- Ліпк Словник рибальської лексики // Ліпкевич І.Г. Рибальська лексика в українських говірках Нижньої Наддніпрянщини: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Ігор Григорович Ліпкевич. – Запоріжжя, 1993. – С. 212-235.
- ЛЮ Лїкарства описаніє // Лікарські та господарська порадики XVIII ст. / підг. до вид. В.А. Передрієнко. – К.: Наук. думка, 1984. – С. 17-91.
- Мельн Мельничук О.С. Словник специфічної лексики с.Писарівки (Кодимського р-ну Одеської обл.) / Олександр Савич Мельничук // Лексикографічний бюлетень. – К.: АН УРСР, 1952. – Вип. 2. – С. 67-99.
- Нелюба Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003): словник / Анатолій Нелюба. – Харків, 2004. – 136 с.
- НикМЛА Никончук М.В. Матеріали до лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся) / М.В. Никончук. – К.: Наук. думка, 1979. – 316 с.
- НикСГЛ Никончук М.В. Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся / М.В. Никончук. – К.: Наук. думка, 1985. – 312 с.
- Новицьк Новицькій Я.П. Народная память о Запорожье: предания и рассказы, собранные в Екатеринославщине 1875-1905 г.: (репринтне вид. 1911 р.) / Яків Павлович Новицькій. – Рига: Сприндлитис, 1990. – 118 с.
- О Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. / М.Й. Онишкевич. – К.: Наук. думка, 1984.

- Писк Словник живої народної, письмової і актової мови руських югівчан Російської і Австрійсько-Венгурської цесарії / сост. Фортунать Пискуновъ. – Київ: ВЪ Типографіи Е.Я. Федорова, 1875. – 310 с.
- Русл Російсько-український словник / відп. ред. П.Мусяца. – К.: Вид-во АНУ, 1937. – 890 с.
- РУС Русско-украинский словарь: в 3 т. / под. ред. С.И. Головащука и др. – К.: Наук. думка, 1969. – 1970.
- Саб Сабалдир Г.О. Практичний російсько-український словник / Г.О.Сабалдир. – К.: Час, 1926. – 436 с.
- СГТ Тутковський П.А. Словник геологічної термінології: проєкт / П.А. Тутковський. – К.: Державне вид-во України, 1923. – 202 с.
- Скурат Скуратівський В. Погостини, або 12 мандрівок у глибину століть / Василь Тимофійович Скуратівський. – К.: Навчальна книга Богдан, 2007. – 112 с.
- СеУГ Східностепові українські говірки: науково-навчальний посібник / за заг. ред. А.Загнітка. – Донецьк: ДонДУ, 1998. – 114 с.
- СУМ Словник української мови: в 11 т. / ред. колегія: І.К. Білодід (гол.) та ін. – К.: Наук. думка, 1970-1980.
- Сушко Сушко О. Впроваджене єзуїтів до Польщі: історично-критична студія / О.Сушко // ЗНТШ. – 1904. – Кн. 2. – Т. 58. – С. 29-60.
- СхСл Словник українських східнословобожанських говірок / уклад. К.Д. Глуховцева та ін. – Луганськ, 2002. – 234 с.
- Тимч Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV-XVIII ст.: у 2-х кн. / відп. ред. В.В. Німчук. – К.: Преса України, 2002.
- УЛ XVII Українська література XVII ст.: синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / упоряд., приміт. і вступ. ст. В.І. Кречотня. – К.: Наук. думка, 1987. – 608 с.
- УЛ XVIII Українська література XVIII ст. – К.: Наук. думка, 1983. – 694 с.
- УМіф Войтович В. Українська міфологія / Валерій Войтович. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
- УмСп Уманець М., Спілка А. Словарь російсько-український / М.Уманець, А.Спілка. – Берлін: Українське слово, 1925. – 1150 с. – (Додаток до “Зорі” 1893 року. – Львів, 1893).
- Хроніка Наукова Хроніка: огляд часописей за 1901 р. // ЗНТШ. – 1902. – Кн. 4. – Т. 48. – С. 1-25.
- Чаб Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпряни: в 4 т. / В.А.Чабаненко. – Запоріжжя: ЗДУ, 1992.
- Шел Шелудько І.М. Практичний словник виробничої термінології / І.М. Шелудько. – Харків: Державне вид-во України, 1931. – 110 с. – (Серія практичних словників. – Вип. 3.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Алтицева Л.Ю. Функціонально-семантичні параметри іменників з неповною числовою парадигмою: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Л.Ю.Алтицева. – К., 2003. – 200 с.
2. Аркушин Г.Л. Іменниковий словотвір західнополіського говору. Монографія / Г.Л. Аркушин. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волинський державний інститут ім. Лесі Українки, 2004. – 746 с.
3. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови. Нариси із словозміни і словотвору / С.П.Бевзенко. – Ужгород: Закарпатське обласне вид-во, 1960. – 416 с.

4. Бігусяк М. Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору / М.Бігусяк // Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича, 2000. – С. 125-148.
5. Бігусяк М. Словотвірна характеристика весільної лексики гуцульського діалекту / М.Бігусяк // Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 262-269.
6. Білоусенко П.І. Із спостережень над словотвором деяких іменників неповної парадигми / П.І.Білоусенко // Стилістика української мови. – К.: КДПУ, 1990. – С. 62–67.
7. Брусенская Л.А. Существительные pluralia tantum в структуре категории числа современного русского литературного языка / Л.А. Брусенская // Русский язык в национальной школе, 1990. – № 3. – С. 3-8.
8. Грицак М.А. Принципи пояснень значень реєстрових слів у “Словнику українських говорів Закарпатської області” / М.А. Грицак // Праці XII республіканської діалектологічної наради. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 374-381.
9. Зайкаускене Я.И. Существительные pluralia tantum в современном русском и литовском языках. Существительные конкретно-предметного и вещественного значения / Я.И. Зайкаускене. – Вильнюс, 1967. – 107 с.
10. Дехтярев В.И. Происхождение имен pluralia tantum в славянских языках (К определению семантических механизмов лексикализации форм множественного числа) / В.И. Дехтярев // Вопросы языкознания. – 1982. – № 1. – С. 65-77.
11. Зеленько А.С., Бандюк М.І. Типологія структурно-семантичної організації побутово-виробничої лексики української мови на діалектному матеріалі (Реконструкція глибинних семантичних структур, або семантичний тезаурус): Монографія / А.С. Зеленько, М.І. Бандюк. – Луганськ: Шлях, 1999. – 90 с.
12. Карпіловська Є.А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація / Є.А. Карпіловська. – К.: Ін-т мовознавства імені О.О. Потебні НАН України, 1999. – 297 с.
13. Клименко Н.Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови / Н.Ф. Клименко. – К.: Наук. думка, 1977. – 189 с.
14. Кожевникова И.В. Существительные singularia tantum и pluralia tantum в русском, французком и итальянском языках / И.В. Кожевникова [Электронный ресурс] // <http://www.acis.vis.ru/8/17/kojevnikova.htm> – Дост. с экрана.
15. Магрицька І.В. Весільна лексика українських східнословобожанських говірок: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.01 / І.В. Магрицька. – К., 2000. – 622 с.
16. Пінчук О.Ф. Словотвірна структура віддієслівних іменників сучасної української літературної мови / Морфологічна будова сучасної української мови / О.Ф. Пінчук. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 35-82.
17. Родніна Л.О. Суфіксальний словотвір іменників у сучасній українській мові // Словотвір сучасної української літературної мови / Л.О. Родніна. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 57-118.
18. Семенова Г.Н. Имена pluralia tantum как типологическая особенность индоевропейских языков (на материале русского, английского и немецкого языков) / Галина Николаевна Семенова // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. – Тамбов, 2007. – Вып. 10 (54). – С. 70-74.
19. Хабибуллина Э.Х. Абстрактные существительные множественного числа во французком и русском языке / Э.Х. Хабибуллина. – Казань: Изд-во Казанского университетата, 1988. – 136 с.
20. Якубов И.Ж. Имена существительные pluralia tantum в современном русском языке (в сравнении с украинским и белорусским): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук.: спец. 10.02.01 “Русский язык” / И.Ж. Якубов. – К., 1975. – 22 с.
21. Friedelówna T. Kategoria plurale tantum w języku polskim / Tereza Friedelówna. – Prace wydziału filologiczno-filozoficznego. – T. 20. – Z. 1. – Toruń, 1968. – 170 s.

ТОПОПОЕТОНИМИ В ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРИ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

Тележкіна О.О., к. філол. н, доцент

Національний фармацевтичний університет

У пропонованій статті автор висвітлює результати спостереження за вживанням у поетичному мовленні Д. Павличка топоетонімів. Ці одиниці топонімичної системи поет наділяє констатуючою, інформативною й експресивною функціями, що сприяє найбільш точному і яскравому розкриттю художнього задуму автора і найбільш повному насиченню художньо-поетичного простору митця.

Ключові слова: топоетонім, алонім, ойконім, хоронім, гідронім, оронім, символ, художній простір.

Telezhkina O. A. TOPOETHONYMS IN THE STYLISTIC SPACE OF DMYTRO PAVLYCHKO / Национальный фармацевтический университет, Украина.

В предлагаемой статье автор рассматривает результаты наблюдения за употреблением в поетической речи Д. Павлычко топоэтонимов. Эти единицы топонимической системы выполняют констатирующую, информационную и экспрессивную функции, что способствует более точному и яркому раскрытию художественного замысла автора и более полному насыщению художественно-поэтического пространства поэта.

Ключевые слова: топоэтоним, алоним, ойконим, хороним, гидроним, ороним, символ, художественное пространство.

Telezhkina O.O. TOPOETHONYMS IN THE STYLISTIC SPACE OF DMYTRO / National University of Pharmacy, Ukraine.

The article deals with the results of research of topoethonym use in the poetic speech of D. Pavlychko. Such units of the toponymic system serve as a verifying, informational and expressive agents; and it contributes to more precise and brighter exposure of the author's stylistic conception and fuller satiation of his poetic space.

Key words: topoethonym, allonym, oikonym, choronym, hydronym, oronym, symbol, poetic space.

Функціонування топонімів у художньому тексті вже тривалий час привертає увагу вітчизняних дослідників. Так, були розглянуті різні аспекти вияву топонімів у прозі В.Винниченка (Г.П. Лукаш [7]), Б.Грінченка (Е.В. Боева [1]), О.Кобилянської (Ю.О. Карпенко [4; 5]), М. Хвильового (О.О. Усова [15]), віршах та історичних романах Л. Костенко (В.М. Калінкін, Ю.В. Лінчицька [3]), поезії Святослава Гординського (В.Ф. Півень [14]) та інших митців II половини XX століття (І.В. Хлисту [16]), драматичних творах Лесі Українки (Т.І. Крупеньова [6]). Незважаючи на важливість розробки цих цікавих лексичних і стилістичних ділянок для сучасної мовознавчої науки, дотепер обійдена увагою представленість топонімичної лексики у поетичній творчості наших сучасників. Зокрема, детального аналізу потребує зазначена лексична група, активно використовувана у віршових творах Д.Павличка. Дослідження поетичного топонімікону поета дозволить встановити глибинні зв'язки у площині Я поета – країна – світ через з'ясування ролі топонімів, що є важливим для розуміння ідіостилу митця і культурно-історичних подій, в яких розвивався й реалізувався поетичний талант Д. Павличка. Це й актуалізує необхідність лінгвостилістичного вивчення топоетонімів у художньому просторі митця.

Мета статті – визначити семантичне навантаження топоетонімів і стилістичні функції, якими Д.Павличко наділяє мовні одиниці, що належать до топонімичної лексики.

Проведені спостереження засвідчили введення у тексти творів поета класів топонімів різної територіальної належності. Це пояснюється тим, що поетичне Я митець пов'язує у своїх творах не лише з історичними, культурними чи соціальними проблемами рідної країни, а й з іншими державами світу, переживаючи болі і страждання інших народів.

Найбільш активно поет послуговувався такими лексико-семантичними групами топонімичної лексики:

а) *макротопоніми*: Азія, Африка, Балкани, Галичина, Європа, Кавказ, Косарал, Підкарпаття, Поділля, Прибалтика, Сибір, Тернопілля, Урал, Франківщина;

б) *хороніми*: Австрія, Афганістан, Білорусь, В'єтнам, Грузія, Естонія, Єгипет, Іспанія, Ічкерія, Канада, Кенія, Китай, Конго, Куба, Литва, Македонія, Монголія, Пакистан, Польща, Португалія, Росія, Словаччина, Сомалі, Суомі, США, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехословаччина, Чечня;